

Iwona Anna NDiaye

DOI 10.15290/sw.2018.18.04

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wydział Humanistyczny

Instytut Słowiańszczyzny Wschodniej

tel. +48 606 719 496

e-mail: anna.ndiaye@uwm.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3881-0474>

O tożsamości rosyjskiej literatury emigracyjnej (proza Nadieżdy Teffi)

Słowa kluczowe: N. Teffi, rosyjska emigracja, tożsamość literacka

Amerykański lingwista Joshua Fishman określił następujące komponenty etniczno-językowej świadomości pisarzy emigracyjnych: „poczucie świętości”, „poczucie pokrewieństwa” oraz „poczucie moralnego imperatywu”¹ [Fishman 1996, 2–3]. W najnowszych opracowaniach powyższe zagadnienia rozpatrywane są w kontekście nieuchronności redefiniowania obu kultur i kształtowania się, jak pisała Brigitta Helbig-Mischewski, trzeciej, „hybrydycznej” jakości: „Nie jest tak, że mieszkając najpierw w jednym, a potem w innym kraju, emigrant po prostu wzbogaca się o drugi, dodatkowy punkt widzenia. Na ogół zarówno paradygmat kultury, z której się wywodzi, jak i kultury, w której zagościł, jest przez niego poddawany rewizji, postrzegany jako konstrukcja. W procesie tożsamościowym, jaki przechodzi migrant, nie dochodzi do prostej syntezy obu kultur, lecz do ich zderzenia i przenikania się, w wyniku którego wypracowana zostaje trzecia, hybrydyczna jakość” [Helbig-Mischewski 2009, 160–161]. Owa „trzecia jakość” stanowi przedmiot analizy tzw. literaturoznawstwa interkulturowego,

---

¹ W oryginale: *sense of sanctity, sense of kinship, sense of moral imperative*. Podaję w tłumaczeniu Beaty Tarnowskiej, zob. [Tarnowska 2004: 108–109].

które postrzega tożsamości kulturowe jako zjawiska dynamiczne, „będące bardziej procesem niż stanem, efektem »negocjacji« i dialogu, konstytuujące się w spotkaniu z tym, co obce, a więc przez doświadczenie »dyferencji«” [Helbig-Mischewski 2009, 161].

Wielu literaturoznawców dostrzega ten fenomen i bada twórczość współczesnych pisarzy emigracyjnych w nowym kontekście kulturowym, tj. literaturę pisaną przez Rosjan w USA, Niemczech, Francji itd. Przedmiotem naszej analizy będzie tożsamość rosyjskiej literatury emigracyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu kulturowego. Przy czym, mówiąc o emigracji, mamy na myśli jej pierwszą falę, przypadającą na lata 1917–1940². A zatem tzw. białych emigrantów, którzy opuścili Rosję po przewrocie bolszewickim³. Wśród nich znaleźli się najwybitniejsi przedstawiciele elity intelektualnej, w tym wielu filozofów, pisarzy i poetów.

Egzystencja w obcym kulturowo środowisku wymuszała redefiniowanie wielu pojęć. Rosyjscy emigranci stanowili dość homogeniczną grupę, której członków łączyło to samo poczucie dyslokacji oraz świadomość określenia tożsamości kulturowej w nowych warunkach politycznych, społecznych i językowych. W tym procesie ważne miejsce zajmowała literatura, która pełniła rolę swoistego archiwum kulturowego. Twórczość literacką na obczyźnie cechowała potrzeba artykułowania przynależności do konkretnego narodu, określonej konfesji, z wyeksponowaniem atrybutów umacniających poczucie kulturowego zakorzenienia w historii przedrewolucyjnej Rosji [Накашидзе 2014, 114–118].

---

² W wielu pracach – pod wpływem Gleba Struve – historię rosyjskiej literatury emigracyjnej datuje się od 1920 roku. Natomiast zdaniem Bronisława Kodzisa za jej początki należy uznać koniec 1917 roku, gdy za granicą pojawiły się pierwsze grupki rosyjskich pisarzy, odrzucających przewrót październikowy. Por. [Kodzisz 2002, 25; Kodzisz 2001, 130–149].

³ Emigracja w latach 1917–1940 była zjawiskiem masowym. Liczbę tych, którzy udali się na przymusową emigrację lub zostali wydaleny przez rząd sowiecki szacuje się na kilka milionów osób. Janina Sałajczykowa odnotowywała: „Emigracja rosyjska okresu porwolutyjnego była też zapewne najliczniejsza ze wszystkich dotychczasowych. Nie ma jednak zgodności, gdy chodzi o dane liczbowe podawane przez różne organizacje i instytucje. Marek Rajew przytacza następujące liczby: Amerykański Czerwony Krzyż w listopadzie 1920 roku podał cyfrę 1 965 500 osób; niemiecki historyk Hans von Rimscha podaje na 1921 rok liczbę 2 935 000. W 1930 roku Liga Narodów podała, że w Europie znajduje się 500 tysięcy uchodźców z Rosji, natomiast biura krajowe do spraw uchodźców podawały 829 tysięcy oraz 50 tysięcy na Dalekim Wschodzie” – zob. [Sałajczykowa 2003, 14; Por. [Paew 1994, 38]. Władimir Abdank-Kossowski twierdził, że w ciągu pierwszych lat po rewolucji kraj opuściło około trzech milionów Rosjan [Абданк-Коссовский 1956, 127]. Z kolei Jewgienij Czelyszew – że od trzech do czterech milionów [Чельшев 1993, 32]. Dla porównania w oficjalnych publikacjach radzieckich w haśle „biała emigracja” podano liczbę 860 000 (*Великая советская энциклопедия*, 1933). Szerzej na ten temat – zob. [NDIaye 2009, 92–99].

Jednocześnie przedmiotem szczególnej uwagi pisarzy emigracyjnych w naturalny sposób stawała się zmieniająca się rzeczywistość oraz nowy kontekst kulturowy. O zainteresowaniu zagadnieniem autoidentyfikacji, wynikającej z nowego ujmowania tożsamości jednostki, pisała m.in. Barbara Czapiak: „Literatura, jak żadna z innych gałęzi sztuki, notuje poruszenia, jakich doznajemy w kontakcie z rzeczywistością, ze światem i drugim człowiekiem, oddaje wysiłek towarzyszący poszukiwaniom identyfikacji i procesowi budowania tożsamości. Ukazuje też tragizm doświadczeń negatywnych: niewiary, załamania, zagubienia, upadku, skażenia fałszem i niegodziwością, napiętnowania szaleństwem i patologiczną dwoistością. Jest zatem ciągiem śladów pozwalających rekonstruować proces zdobywania i budowania tożsamości, a także jej tracenienia i ponownego odzyskania” [Czapiak 1992, 7].

Istotnymi w warunkach emigracji pozostają wzajemne uwarunkowania oraz związki pomiędzy językiem (sytuacją językową) a tożsamością⁴. Pisarze, posiadający różnorodne kompetencje językowe⁵ oraz przebywający w obcym językowo i kulturowo środowisku, stali przed bardzo ważnym wyborem ideowym i artystycznym: pisać w języku ojczystym dla czytelnika-emigranta czy tworzyć w nowym języku⁶. Dla przedstawicieli pierwszej fali emigracji kwestie języka ojczystego miały fundamentalne znaczenie. Poza funkcją komunikacyjną, pełnił on dwie zasadnicze funkcje: informacyjną – jako sposób tworzenia i upowszechniania wiedzy, wartości, tradycji itp., oraz integrującą, która odzwierciedlała emocjonalny stosunek do języka. Dlatego rosyjscy emigranci, chociaż doskonale znali języki obce, przede wszystkim francuski i niemiecki, pozostali wierni ojczystemu. Jednocześnie jednak utwory emigrantów były nasycone odwołaniem do języków obcych.

Bogatą panoramę zjawisk językowych odnajdujemy w publicystyce oraz prozie emigracyjnej Nadieždy Teffi (właśc. Buczyńska, z d. Łochwicka, 1872–1952), która na emigracji w Paryżu spędziła ponad trzydzieści lat.

---

⁴ Na temat związków między językiem a tożsamością powstała bogata literatura przedmiotu. Za kanoniczne należy uznać publikacje polskiego językoznawcy, etnolingwisty i slawisty Jerzego Bartmińskiego, za którym będziemy traktować język jako „skarbnicę wartości kulturowych dziedziczonych z tradycji”. Warto w tym kontekście przypomnieć również kulturową teorię języka w ujęciu Janusza Anusiewicza, który uznaje język za najważniejszy fakt w obrębie kultury, zasadniczy jej składnik i jednocześnie za warunek jej istnienia, a kulturę ujmując aksjologicznie, jako zbiór wartości wytworzonych i przekazywanych przez daną wspólnotę językową. Zob. [Anusiewicz 1991].

⁵ Urodzeni w rodzinach o bogatych tradycjach literackich, artystycznych, akademickich, od wczesnego dzieciństwa władali obcymi językami: przede wszystkim francuskim, ale także niemieckim i angielskim.

⁶ Szerzej na temat zjawiska bilingwizmu w rosyjskiej poezji emigracyjnej – zob. [NDiaye 2009, 118–129].

Emigracyjna twórczość Teffi bardzo szybko osiągnęła popularność porównywalną z tą w Rosji. Szeroki rozgłos jej prozie zapewniały przystępna forma i treść. Czytelnicy bez trudu identyfikowali się z realiami i bohaterami świata przedstawionego, w którym wszystko wydawało się znajome i bliskie: tematyka bytowa, realizm sytuacyjny, biedny drobnomieszczanin borykający się z paradoksami otaczającego świata itd. Jednak pod cienką warstwą satyry i ironii uważny czytelnik skrywały się ogromne pokłady refleksji i nostalgii. Satyrycznej wizji rzeczywistości w groteskowych scenach z życia emigrantów przeciwstawiała Teffi liryczne dygresje, które nieśmiało wybrzmiewały na kartach jej utworów już w pierwszych miesiącach emigracji, aby z czasem przybrać na sile.

Materiał do analizy został przez nas wyodrębniony na podstawie felietonów, esejów oraz opowiadań włączonych do zbiorów prozy wydanych na emigracji, które stanowiły swoistą kronikę doświadczenia wygnania. W takich zbiorach opowiadań, jak *Ryś* (*Рысь*, 1923) i *Miasteczko* (*Городок*, 1927), Teffi demaskowała absurdy emigracyjnego bytu, z kronikarską drobiazgowością opisywała tragiczne sytuacje z życia współrodaków, którzy w Konstantynopolu, Paryżu, Berlinie, Harbinie i Pradze... stworzyli osobliwe społeczności. Zwyczaję owego emigracyjnego środowiska utrwaliła m.in. w zbiorze opowiadań *Miasteczko* (*Городок*), w którym opisywała życie paryskich ulic (rue de Passy), zamieszkałych przez rosyjskich emigrantów. W tytułowym opowiadaniu *Miasteczko* z 1927 roku wyrażała żal z powodu tragicznego nieprzystosowania Rosjan do nowych warunków życia: „Общественной жизнью интересовались мало. Собирались больше под лозунгом русского борца, но небольшими группами, потому что все так ненавидели друг друга, что нельзя было соединить двадцать человек, из которых десять не были бы врагами десяти остальных. А если не были, то немедленно делались. Местоположение городка было очень странное. Окружали его не поля, не леса, не долины, – окружали его улицы самой блестящей столицы мира, с чудесными музеями, галереями, театрами. Но жители городка не сливались и не смешивались с жителями столицы и плодами чужой культуры не пользовались. Даже магазинчики заводили свои. И в музеи и галереи редко кто заглядывал. Некогда, да и к чему – «при нашей бедности такие нежности». [...] Они никогда не смеялись и были очень злы” [Тэффи 1999, 147–148].

Autorka zwracała uwagę na brak zadowolenia starszego pokolenia emigrantów w obcej kulturze oraz trudny proces asymilacji, zob. m.in. esej *O języku rosyjskim* (*О русском языке*, 1926). „Я очень педантик на счет русского языка. Ведь это единственное, что у нас осталось. Сокровище наше” – konstatuje jeden z bohaterów N. Teffi (*Rozmowa*). Jednak język

ojczysty w warunkach emigracji ulegał nieuchronnym transformacjom i tę bolesną prawdę obnażała Teffi w swoich opowiadaniach satyrycznych. Emigrantka twierdziła, że utrata ojczyzny prowadziła do utraty języka, a ta z kolei do utraty kodu kulturowego⁷. Bohaterowie jej opowiadań toczą zażarte spory językoznawcze, jak na przykład w opowiadaniu *Rozmowa* (*Разговор*), z których jeden *sfrancuził się*, a drugi – mylił słowa rosyjskie z niemieckimi: „Постояйте, не сбивайте. Потому что есть свекровь и есть сноха, это значит, жена снохача, и есть золовка, и есть невестка, золовкина сестра, что ли, а брат снохача – золовкин деверь... – А мерин, это кто кому как? – Ничего не помню. Придется в Ларуссе посмотреть. Беда!” [Тэффи 1999, 175–176].

Wymownie problem utraty tożsamości przez rosyjskich emigrantów Teffi wyraziła w opowiadaniu *Ke fer?* (od fr. *Que faire* w znaczeniu *Co robić?*), opublikowanym 27 kwietnia 1920 roku w pierwszym numerze gazety „Последние новости”. Bohater, rosyjski generał, który zablądził w Paryżu, wypowiada znamienne słowa: „Всё это, конечно, хорошо, господа! Очень даже всё хорошо. А вот... *ке фер?* *Фер-то ке?*” [Тэффи 1998, 126]. Fraza „co robić?” wyrażała fundamentalne dla emigracyjnej egzystencji pytanie, stawiane przez tych, których bieg wydarzeń zmusił do opuszczenia kraju i narzucił pełną bólu i wyrzeczeń dolę wygnańca.

W emigracyjnym dorobku Teffi możemy wyróżnić grupę tekstów, w których autorka wyrażała troskę o tożsamość językową przyszłych pokoleń. Bohaterami tomików *Księga czerwiec* (*Книга июнь*, 1931), *O delikatności* (*О нежности*, 1938), *Ziemska tęcza* (*Земная радуга*, 1952) są dzieci – ofiary emigracyjnego żywiołu i zderzenia dwóch kultur – niezrozumiane przez bliskich, nieznające języka ojczystego, nierozumiejące nowej rzeczywistości. „Все на свете вообще так сложно. В школе одно, дома другое. В школе – лучшая в мире страна Франция... Дома – надо любить Россию, из которой убежали”⁸ – wyznaje jeden z małych bohaterów [Тэффи 2011]. Najbardziej wymownym przykładem pozostaje bohaterka opowiadania *Pod znakiem waluty* (*Под знаком валюты*), dziewczynka o imieniu Chanum, pozbawiona na obczyźnie kontaktów z rodziną i językiem ojczystym: „– Странная ваша девочка, ваша Ханум, – сказал ей

⁷ Powyższe zjawiska, ze szczególnym uwzględnieniem wzajemnego oddziaływania czynników ekstralingwistycznych i systemowych w rozwoju języka oraz odmiany funkcjonalnej – mowy emigrantów, znalazły się w centrum uwagi wielu lingwistów i literaturoznawców, wśród których warto wyróżnić publikacje Lidii Granowskiej. Zob. [Грановская 1995; Грановская 1996, 126–136].

⁸ Pierwsza publikacja: Н.А. Тэффи, *Гурон*, „Возрождение” 1927, 27 lutego.

кто-то. – Подумайте – ни семьи настоящей, ни родины, ни языка. [...] – Красная Шапочка пошла *faire visite* к своей бабушке, а бабушка жила в *banlieue*, там дешевле. Шапочка взяла с собой *chocolat*. Вот она бегала через лес. А в *bois* пристал к ней волк: «*Хай ду ю ду?*». Шапочка заплакала *en larmes*, а волк побежал к дому, нажмил кнопку, хап, и съел бабушку (wyróżnienie – I.A.N.) [Тэффи 1998: 215].

Jednocześnie zagubienie w nowej kulturowej i językowej przestrzeni stawało się źródłem humoru sytuacyjnego i umożliwiało zabawy językowe. Przejawiało się to przede wszystkim w pomieszaniu dwóch języków, będących nie tyle parodią mowy emigrantów, ile metaforą ich bezradności wobec nieprzystosowania dwóch światów. Nasycenie wypowiedzi bohaterów wtrąceniami przede wszystkim wyrażen z języka francuskiego, niekiedy też niemieckiego odnotowujemy we wszystkich zbiorach emigracyjnych.

Zapis owych obcojęzycznych wtrąceń przybierał bardzo różnorodną formę:

a) wariant oryginalny

Przykłady użycia	Tytuł opowiadania
Pojedyncze słowa, zwroty i wyrażenia	
Adieu	<i>Наука и жизнь</i>
Asseyez-vous!	<i>Ностальгия</i>
Carte d'identite	<i>Дэзи и я</i>
C'est vous?	<i>Две встречи</i>
Dames	<i>Майский жук</i>
Danseur'a de madame	<i>Наука и жизнь</i>
Des carottes	<i>Гедда Габлер</i>
Eh bien?	<i>Птичий день</i>
E'herbe	<i>Ностальгия</i>
Elle comprend!	<i>Башня</i>
Enfer	<i>Эу</i>
Entrez	<i>День Гедда Габлер</i>
Et a son amant	<i>Воскресенье</i>
Fantaisies	<i>Гедда Габлер</i>
La belle Irene	<i>Две встречи</i>
Le tender Andre	

Przykłady użycia	Tytuł opowiadania
Pojedyncze słowa, zwroty i wyrażenia	
Lions de mer	<i>Шарль и Лизетта</i>
Madeleine	<i>Мещанский роман Наука и жизнь</i>
Madelon	<i>Мещанский роман</i>
Madame	<i>Две встречи Гедда Габлер</i>
Maisons	<i>Кэ фер?</i>
Messieurs	<i>Майский жуук</i>
Merci	<i>Мещанский роман</i>
Monde	<i>Птичий день</i>
Paradis	<i>Эу</i>
Pardon	<i>Мещанский роман</i>
Poste restante	<i>Мещанский роман</i>
Saison morte	<i>Мертвый сезон</i>
Salle de bain	<i>Файфоклоки</i>
Tres moutarde	<i>Кэ фер?</i>
Zdania	
Faut être Fidele a son mari Regarde la grosse bebete! Vois-tu la grosse bebete	<i>Воскресенье</i>
A mon tender Andre Ce ne peut pas durer longtemps Je ne vous ai pas reconnu! Mais au contraire Pour un peu d'am-our! Pour un peu d'am-ou-r!	<i>Две встречи</i>
J'ai mal au genou	<i>День</i>
Pour moi pas de lettre, madame? Le temps est si beau!	<i>Мещанский роман</i>
Alons au Bois de Boulogne embrasser le bouleau Le president de la republique	<i>Ностальгия</i>
Comme fourrure c'est tres pratique Et c'est tres avantagoux Non, merci, c'est trop lourd	<i>Осколки</i>
On y fait sa p'tite belote Et puis sa va Je cherche partout Titine	<i>Шарль и Лизетта</i>

b) słowa obce w transkrypcji rosyjskiej

Przykłady użycia	Tytuł opowiadania
Pojedyncze słowa, zwroty i wyrażenia	
A резервуар!	<i>Анна Степановна</i>
Гарсоны	<i>L'ame slave</i>
Кэс кэ ву завэ Комман? Па де жамбон? Сил ву плэ	<i>Как мы праздновали</i>
Кэскэсэ	<i>Файфоклоки</i>
Ке фер?	<i>Кэ фер?</i>
Мадам	<i>Птичий день</i>
Мамзель	<i>Воскресенье</i>
Мерси	<i>Две встречи Воскресенье Нелегкая Виндетта Маркита</i>
Мутон-шопы	<i>Вспоминаем</i>
Ное, рьен Се комса	<i>Наука и жизнь</i>
Zdania i wyrażenia złożone	
Et a son amant Faut être fidele a son mari Regarde la grosse bebetes! Vois-tu la grosse bebetes	<i>Воскресенье</i>
A mon tender Andre Ce ne peut pas durer longtemps Je ne vous ai pas reconnu! La belle Irene Le tender Andre Mais au contraire Pour un peu d'am-our! Pour un peu d'am-ou-r!	<i>Две встречи</i>
J'ai mal au genou	<i>День</i>
Pour moi pas de lettre, madame? Le temps est si beau!	<i>Месяцанский роман</i>
Alons au Bois de Boulogne embrasser le bouleau Le president de la republicue	<i>Ностальгия</i>
Comme fourrure c'est tres pratique Et c'est tres avantageux Non, merci, c'est trop lourd	<i>Осколки</i>
On y fait sa p'tite belote Et puis sa va Je cherche partout Titine	<i>Шарль и Лизетта</i>

c) wypowiedzi przybierające postać „hybryd językowych”

Przykłady użycia	Tytuł opowiadania
Но ее совсем не видно этой <i>saumon supreme</i> .	<i>Воскресенье</i>
Пригла и сказала бы: Давайте пять тысяч <i>pour mes pauvres</i> . Что бы ты тогда? А?	<i>Житие Петра Иваныча</i>
<i>Комман? Па де жамбон?</i> Ну уж это, знаете свинство! Он говорит, что <i>па дэ замбон</i> . Что? <i>Кафэ о лэ?</i> <i>Кф о пля?</i> Сам лопай! Идем, господа, отсюда.	<i>Как мы праздновали</i>
Я ему говорю, если ты не будешь думать о семье, то кто же будет? Нужно платить <i>femme de menage</i> , он прекрасно это знает...	<i>Крылья</i>
<i>Эжута! Пардое мосье силь ву плэ – ле ресторан</i>	<i>Любовь</i>
Пока что, пойдём на <i>sold'ы</i> покупать <i>обжэ де люксы: ломаную картонцу</i> , рыжий берет – последний крик умирающей моды...	<i>Мертвый сезон</i>
Но ведь это ихняя <i>e'herbe</i> , а не наша травка-муравка.	<i>Ностальгия</i>

Языkowe rozdwojenie emigranta było również obrazowane za pomocą przeinaczeń słownych czy też zapisu rosyjskiego tekstu w transkrypcji francuskiej lub zapisane alfabetem łacińskim, podobnie jak to lubił czynić Nabokov z ulubionymi wierszami rosyjskimi. Obrazuje to przykład z opowiadania *Miłość (Любовь)*: „Qu'est ct que c'est *lapicha?* Qu'est ce que c'est *babicha?* Qu'est ce que c'est *konopla?*”. Tym samym celom służył również sposób charakteryzowania postaci poprzez wyeksponowanie charakterystycznej leksyki, konstrukcji gramatycznych, wyrażeń metaforycznych, sposobu artykulacji czy maniery językowej i intonacji.

Obcojęzyczna leksyka obejmowała przede wszystkim różnego typu nazewnictwo, co miało podkreślać funkcjonowanie w nowej/obcej przestrzeni kulturowej:

Nazewnictwo	Tytuł opowiadania
Nazwy obiektów topograficznych (miejsowości, dzielnic, ulic, parków, dworców, hoteli itd.)	
Paris Province	<i>День</i>
Нотр-Дам	<i>Майский жук</i>
Шан, по Шан железе бульвар Капустин Роялс	<i>Анна Степановна</i>
Трокадеро	<i>Башня</i>

Nazewnictwo	Тytuл opowiadania
Nazwy obiektów topograficznych (miejsowości, dzielnic, ulic, parków, dworców, hoteli itd.)	
На Rue de la Paix	<i>Две встречи</i>
Аршанж, Агранж, Шаныиль, Банвиль „Jaredin des Plantes”	<i>Вспоминаем</i>
«Бристоль. Варшава»	<i>Дачный сезон</i>
Булонский лес	<i>Наука и жизнь</i>
Bois de Boulogne	<i>Птичий день</i>
Лионский вокзал Rue Daru Rue du Rhone	<i>Мещанский роман</i>
Kléber Rue de Rome Passy Rive gauche Этуали	<i>Квартирка</i>
Плас де ла Конкорд	<i>Кэ фер?</i>
Contexeville	<i>Мертвый сезон</i>
Foire de Paris	<i>Шарль и Лизетта</i>
Nazwy tytułów utworów literackich, sztuk teatralnych	
<i>Le danseur de Madame L bonheur de ma femme Le papa de tatan La tatan de papa La tatan de tatan Le mari de mon mari Le mari de ma femme</i>	<i>Воскресенье</i>
Секвана, Сена Ригвош Пасях	<i>Городок</i>
Гранд Отель	<i>Эу</i>
Nazwy dań kuchni francuskiej	
Cotelette d'agneau Boeuf frit Chateaubriant Lapin Gigot Poulet Saumon suprême	<i>Воскресенье</i>
Crème a la reine Sadanapale de la Montegut Bombe duchesse du Rond-Point a la Recamier Pergolese de Montmorency	<i>Эу</i>

Ważną rolę w twórczości Teffi pełnił obraz Paryża – jeden z największych centrów kulturalnych emigracji rosyjskiej. Przestrzenna organizacja opowiadań emigracyjnych korelowała z realną topografią miasta (ulice, place, dworce, parki itd.). Paryż był traktowany przez Teffi jako swego rodzaju „znak kulturowy” przeciwstawiony innym „znakom”, przede wszystkim – Rosji. Opowiadania emigracyjne Teffi stanowią niezwykle przewodniki po „rosyjskim Paryżu”. W swoich utworach autorka skrupulatnie odtwarzała ulubione miejsca spotkań i spacerów. Teffi była jedną z nielicznych pisarek rosyjskiej emigracji, które w swojej twórczości wydzieliły tak obszerną przestrzeń w celu przedstawienia życia na obczyźnie. Wszak pisarze rosyjscy starszego pokolenia konsekwentnie unikali ujęcia tej sfery ich doświadczenia⁹.

Podsumowując nasze rozważania, należy podkreślić, że wzajemne uwarunkowania i związek pomiędzy językiem i tożsamością w bezpośredni sposób określają status pisarzy emigracyjnych. Przedstawiciele pierwszej fali emigracji rosyjskiej przejawiali postawę heroiczną reprezentowania Rosji za granicą („swoje” i „obce” w tym paradygmacie to przeciwieństwa). Pisarze ci rezygnowali z pełnej asymilacji z kulturą większości (brak zgody na wchłonięcie tego, co „swoje”, przez „obce”). To wszystko dowodzi złożoności problemu tożsamości językowej rosyjskich pisarzy emigracyjnych, którzy niejednokrotnie stawali w obliczu trudnych wyborów egzystencjalnych i twórczych.

Literatura

- Anusiewicz J., 1991, *Kulturowa teoria języka. Zarys problematyki*, [w:] *Język a kultura*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, t. 1, Wrocław.
- Czapik B., 1992, *Budowanie tożsamości, doświadczenie kryzysu*, [w:] *Kryzys tożsamości: slavica*, red. B. Czapik, E. Tokarz, Katowice, s. 7–14.
- Fishman J., 1996, *What Do You Lose When You Lose Language?*, [w:] *Stabilizing Indigenous Languages*, ed. G. Cantoni, Flagstaff, s. 2–3, [online], <http://www.ncbe.gwu.edu/miscpubs/stabilize/iii-families/lose.htm> [11.11.2017].
- Helbig-Mischewski B., 2009, *Penis w opałach. Doświadczenia kastracji i strategię odzyskiwania mocy w literaturze kilku migrantów polskich w Niemczech*, „Teksty Drugie” nr 6, s. 160–161.
- Joseph J.E., 2004, *Language and Identity, National, Ethnic, Religious*, Basingstoke.

---

⁹ Dla przykładu przypomnijmy, iż spośród trzydziestu opowiadań napisanych z dala od ojczyzny przez noblistę Iwana Bunina, tylko dwa były poświęcone środowisku emigracji.

- NDiaye I.A., 2008, *Hipertrofia tęsknoty za utraconym domem w poezji emigrantów rosyjskich „pierwszej fali”*, Olsztyn.
- Sałańczykowska J., 2003, *Prozaicy pierwszej fali emigracji rosyjskiej 1920–1940*, Gdańsk.
- Tarnowska B., 2004, *Między światami. Problematyka bilingwizmu w literaturze. Dwujęzyczna twórczość poetów grupy „Kontynenty”*, Olsztyn.
- Abdank-Kossovskij V., 1956, *Russkaâ èmigraciâ. Itogi za tridcat' pát' let*, „Vozroždenie”, nr 51, s. 127. [Абданк-Коссовский В., 1956, *Русская эмиграция. Итоги за тридцать пять лет*, „Возрождение”, nr 51, s. 127.]
- Granovskaâ L.M., 1996, *Russkij Monparnas: Zametkio âzyke èmigrantskoj poèzii pervoj volny*, [w:] *Âzyk itvorčestvo. Sbornik statej k 70-letii V.P. Grogor'eva*, Moskva, s. 126–136. [Грановская Л.М., 1996, *Русский Монпарнас: Заметки о языке эмигрантской поэзии первой волны*, [w:] *Язык и творчество. Сборник статей к 70-летию В.П. Грогорьева*, Москва, s. 126–136.]
- Granovskaâ L.M., 1995, *Russkij âzyk v «rassëâniï»: Očerki po âzyku russkoj èmigracii pervovolny*, Moskva. [Грановская Л.М., 1995, *Русский язык в «рассеянии»: Очерки по языку русской эмиграции первой волны*, Москва.]
- Kodzis B., 2002, *Puti razvitiâ russkoj èmigrantskoj literatury mežvoennogo perioda*, [w:] *Duchowość i sacrum w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich*, red. A. Woźniak, M. Kawecka, Lublin. [Кодзис Б., 2002, *Пути развития русской эмигрантской литературы межвоенного периода*, [w:] *Duchowość i sacrum w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich*, red. A. Woźniak, M. Kawecka, Lublin.
- Kodzis B., 2001, *Puti razvitiâ russkoj èmigrantskoj literatury mežvoennogo perioda*, [w:] *Literatura rosyjska w kontekstach międzykulturowych*, red. J. Lukszyn, Warszawa, s. 130–149. [Кодзис Б., 2001, *Пути развития русской эмигрантской литературы межвоенного периода*, [w:] *Literatura rosyjska w kontekstach międzykulturowych*, red. J. Lukszyn, Warszawa, s. 130–149.]
- Nakašidze I.S., 2014, *Kačestvožizni naseleniâ v usloviâh modernizacii rossijskogo obšestva: Pravovye, sociokulturnye isocial'no-èkonomičeskie aspekty*, [w:] *Sb. statej VII Vserossijskoj naučno-praktičeskoj konferencii, Penzenskij gosudarstvennyj tehnologičeskij universitet*, Penza, s. 114–118. [Накашидзе И.С., 2014, *Качество жизни населения в условиях модернизации российского общества: Правовые, социокультурные и социально-экономические аспекты*, [w:] *Сб. статей VII Всероссийской научно-практической конференции, Пензенский государственный технологический университет*, Пенза, s. 114–118.
- Nakašidzei S., *Nacional'naâ identičnost' i literatura v usloviâh èmigracii* [Накашидзе И.С., *Национальная идентичность и литература в условиях эмиграции* [Препринт], [online] http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/3396/1/Nakashydze_1.pdf [12.10.2017].

- Raev M., 1994, *Rossiā za rubežom. Istoriâ kul'tury russkoj èmigracii 1919–1939*, Moskva. [Раев М., 1994, *Россия за рубежом. История культуры русской эмиграции 1919–1939*, Москва.]
- Tèffi N.A., 1927, *Gorodok. Novye rasskazy*, Pariž, s. 5–7. [Тэффи Н.А., 1927, *Городок. Новые рассказы*, Париж, с. 5–7.]
- Tèffi N.A., 1998, *Sobranie sočinenij*, t. 3: *Gorodok*, sost. i podgotovka tekstov D.D. Nikolaeva i E.M. Trubilovoj, Moskva. [Тэффи Н.А., 1998, *Собрание сочинений*, т. 3: *Городок*, сост. и подготовка текстов Д.Д. Николаева и Е.М. Трубиловой, Москва.]
- Tèffi N.A., 2011, *Sobranie sočinenij*, t. 4: *Kniga iun'.* *O nežnosti* [Тэффи Н.А., 2011, *Собрание сочинений*, т. 4: *Книга июнь. О нежности*], [online] <http://ogrik2.ru/b/nadezhda-aleksandrovna-teffi/tom-4-kniga-iyun-o-nezhnosti/23538> [11.11.2017].
- Čelyšev E.P., 1993, *Prolog*, [w:] *Literatura russkogo zarubež'â. 1920–1940*, sost. i otv. red. O.N. Mihaĵlov, Moskva, s. 32. [Чельшев Е.П., 1993, *Пролог*, [w:] *Литература русского зарубежья. 1920–1940*, сост. и отв. ред. О.Н. Михайлов, Москва, с. 32.]

ON THE IDENTITY OF THE RUSSIAN EMIGRATION LITERATURE
(NADEZHDA TEFFI'S PROSE)

S U M M A R Y

Key words: N. Teffi, Russian emigration, literary identity

The subject of the analysis is the Nadezhda Teffi (Buczynska, borne Lokhvicka, 1872–1952) journalistic publications and the emigration prose. She spent more than thirty years in exile in Paris. The author focuses on the issues of linguistic identity of Russian emigration literature, with particular emphasis on the cultural context.

The conducted analysis proves for that the representatives of the first wave of Russian emigration the mother tongue had a great importance. In addition to the communication function, he served two basic functions: information – as a way of creating and disseminating knowledge, values, traditions, etc., and integrating that reflected the emotional attitude to language. That is why Russian emigrants, although they knew foreign languages, mainly French and German, remained faithful to their homeland. At the same time, however, the works of emigrants were saturated with references to foreign languages.